

Prof. Dr. Grażyna Cziuladienie [Gražina Čiuladienė]

Mykolas Romeris University

Ateities str. 20

Vilnius LT-08303

grazina.ciuladiene@mruni.eu

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Autorka: Mgr Justyna Pawlak

Tytuł rozprawy doktorskiej: **Szkoła w domu? Funkcjonowanie oraz socjalizacja młodzieży edukowanej domowo**

Promotor: dr hab. Anna Szafrńska, prof. UŚ

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Szkoła Doktorska, Instytut Pedagogiki

Podstawowa charakterystyka i struktura rozpraw doktorskiej

Prezentowana rozprawa doktorska poświęcona jest coraz bardziej rozpowszechniającemu się zjawisku - edukacji domowej - dynamicznie rośnie liczba osób edukowanych domowo nie tylko za granicą, też w Polsce (i też na Litwie). Autorka pracy postrzega, że popularyzacja edukacji domowej jest związana z kryzysem edukacji szkoły tradycyjnej, gdzie „monitorowanie, kontrola i brak autonomii” (s. 4) prowadzi do wzrostu napięć. Szkołą, która realizując transmisyjny model edukacji, „bardziej promuje ujednolicenie i posłuszeństwo niż kreatywność i indywidualizm” (s. 5, cytata za A. Gajdzica, 2014, ss.105-118). Autorka postuluje, że edukacja domowa jako jedna z alternatyw dla edukacji tradycyjnej, wspiera prawdziwy rozwój ucznia, „oferuje kształcenie skoncentrowane na potrzebach i rozwoju ucznia, stymuluje jego aktywność i kreatywność, <...> zapewniając autonomię w myśleniu i działaniu” (s. 6). Toteż pracę poświęca omówieniu codziennego funkcjonowania edukowanej domowo młodzieży. Temat badań Autorki jest aktualny, społecznie i zawodowo pożądanym ze względu na kontrowersje, spowodowane brakiem zrozumienia / poznania koncepcji edukacji domowej.

Struktura pracy obejmuje trzy części: teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Część teoretyczna zawiera opisanie/ przedstawienie *edukacji domowej w Polsce*, zaczynając od historycznego przeglądu, kończąc aktualnymi problemami. Też w części teoretycznej cały rozdział

(drugi) poświęca omówieniu kategorii młodzieży z perspektywy kształtowania się tożsamości. Rozdział trzeci zawiera opis teorii uczenia się (behawioryzm, kognitywizm, konstruktywizm i konektywizm), kwestie socjalizacji wśród uczniów spełniających obowiązek edukacyjny poza szkołą tradycyjną. Część teoretyczna świadczy o ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki w dziedzinie nauk pedagogicznych. W teoretycznej części można by było więcej uwagi poświęcić krytycznej ocenie nauczania domowego, która byłaby korzystna dla całościowego obrazu badanego obiektu – przedstawiając całościowy obraz z omówienia ryzyka (ograniczeń) i możliwości rozpatrywanych w literaturze tematu (npr., Bartholet, 2019; Kunzman i Gaither, 2020).

W części metodologicznej (rozdział czwarty) mgr Justyna Pawlak uzasadnia wybór strategii jakościowej, „czyniącą świat widzialny” (s. 102), przedstawia przedmiot, cel badań, problemy badawcze, omawia metody badawcze i metodę analizy, przedstawia charakterystykę grupy badanej, a także organizację i przebieg badań.

Pytanie badawcze formułowane zgodnie z tradycją metodologii konstruktywistycznej brzmi bardzo ambitnie: Jak funkcjonuje edukowana domowo młodzież (w wieku 14-18 lat)? Badaczka skupia się na aspektach edukacyjnym i społecznym rozwoju indywidualnego i socjalizacji.

Należy przyznać, że Autorce udaje się realizacja podjętego zadania – nie ma wątpliwości w to, że praca wzbogaca wiedzę i praktykę pedagogiczną o poznanie „doświadczeń młodzieży edukowanej domowo, dotyczących ich codzienności w funkcjonowaniu edukacyjnym oraz społecznym”.

Część empiryczna składa się z dwóch części. W rozdziale piątym autorka przedstawia codzienność młodzieży edukowanej domowo, w rozdziale szóstym – aspekty socjalizacji młodzieży edukowanej domowo. Tu jest przedstawiona analiza i interpretacja materiału badawczego. Analiza danych pozwoliła na opis obrazu codziennego funkcjonowania młodzieży, który rzetelnie opisany jest poprzez 9 elementów. Pracę kończą rekomendacje dla uczniów zainteresowanych edukacją domową, ich rodziców/opiekunów prawnych oraz nauczycieli-egzaminatorów.

Struktura odpowiada wymogom stawianym pracom naukowym, jest logiczna i bardzo interesująca.

Metodologiczne podejście i procedury do osiągnięcia celów pracy

W celu poznania codziennego funkcjonowania domowo edukowanej młodzieży Doktorantka nie ogranicza się jedynie do wywiadu częściowo kierowanego, ale wykorzystuje też dodatkowo różnorodne techniki badawcze: obserwację, analizę dokumentów – w tym wytworów uczniów (prace

plastyczne, twórczość literacka, treść blogów internetowych). W badaniu eksploracyjnym wzięło udział 12 osób wyeliminowanych metodami celowego doboru i kuli śnieżnej, z uwzględnieniem przyjętego jedyne w badaniu kryterium – minimum jeden rok szkolny edukacji domowej.

Świadoma o różnorodność materiału badawczego mgr Justyna Pawlak skompletowała grupę badaną składającą się z osób: mających i nie mających doświadczenia edukacji w szkole tradycyjnej; mieszkających w różnych częściach kraju; pochodzących ze środowisk zróżnicowanych społecznie. Dobór grupy badanej i przyjętej perspektywy poznawczej jest wart wyróżnienia i wskazania jako walor pracy. Budzi podziw determinacja i zaangażowanie młodej badaczki - uzyskała 16 wywiadów, dokonała analizę tematyczną 200 stron tekstu transkrypcji, poświęciła analizie rok czasu, napisała ponad 200 stron liczący tekst dysertacji (7 rozdziałów).

Warto uznania jest też to, że mgr Justyna Pawlak wykazała cierpliwość brnąc przez barierę restrykcji badań terenowych spowodowanych pandemią COVID-19: wiedzioną motywacją obserwowania, „uchwycenia żywego ludzkiego doświadczenia” (Angrosino, 2015, s. 24), wywiady przeprowadziła z pozycji face-to-face (a nie face-to-screen).

Wyniki pracy doktorskiej i wkład autora w rozwiązanie omawianego problemu

Cel pracy doktorskiej został osiągnięty – praca doktorska jest dziełem godnym pochwały. Szczegółowe opracowanie tematu ma wiele zalet. Wyróżnić należałoby już to, że zagadnienie omawiane jest w bardzo szerokim kontekście: rozwój osobowości stawiany jest w centrum, a teorie uczenia się i formy uczenia się omawiane są z pozycji poszukiwania najbardziej efektywnych taktyk dla formułowania się człowieka szczęśliwego, realizującego swój potencjał.

Na podstawie pozyskanego materiału badawczego autorka rozbija aż kilka mitów. Pierwszy – mit o szkole jako najlepszej przestrzeni na edukację [szkoła ma monopol na wiedzę]. Tekst dysertacji sufleruje, że ND może być interpretowane jako skuteczniejsza forma nauczania w porównaniu z tradycyjną szkołą, gdyż „skutkuje lepszym przyszykowaniem do dorosłości” (s. 163). Mgr Justyna Pawlak opisuje, że ED pozwala na rozwój w zgodzie z własnym temperamentem i preferencjami. Powstaje bardzo pozytywny obraz ucznia edukowanego domowo: jest kreatywny, autonomiczny i samosterowany, odpowiedzialny za własne działania, zrozumienie materiału edukacyjnego, świadomy swoich słabych i mocnych stron, aktywnie poszukujący wiedzy, aktywnie angażujący się w proces uczenia się.

Inny mit o tym, że edukacja domowa jest predyspozycją izolacji społecznej, że nauczanie domowe pozbawia dzieci kontaktów ze środowiskiem rówieńczym, uniemożliwiając im nabywanie

norm i zasad społecznych. Podkreślając znaczenie interakcji społecznych - poprzez interakcję i współpracę z innymi zdobywane są umiejętności społeczne – autorka pisze również o tym, że i w szkole tradycyjnej możliwa jest izolacja uczniów. Badanie ukazuje problemy, takie jak gnębienie, wykluczenie społeczne w grupie rówieśniczej, czy też błędy wychowawcze (zakaz swobodnie wyrażania swojego zdania / brak oparcia psychicznego i wsparcia emocjonalnego). Uczniowie spostrzegają szkołę jako arenę rywalizacji. Zgodnie z wynikami badań, edukowany domowo uczeń ma szerokie spektrum zainteresowań, a czas wolny traktuje jako sposób na naukę i doskonalenie swoich umiejętności. Społeczny rozwój edukowanego domowo ucznia jest realizowany poprzez angażowanie się w różne formy sportu, udział we różnych inicjatywach – od grup religijnych po ruchy ekologiczne czy harcerstwo. „Młodzież aktywnie uczestniczy w życiu społecznym, budując szeroką sieć kontaktów i relacji, często na poziomie krajowym” (s. 184).

Mimo tego pozytywnego obrazu, autorka jest świadoma i ostrzega, że edukacja domowa jest dla wszystkich, ale nie jest dla każdego (s. 187). Nauka bez wsparcia z zewnątrz okazuje się być trudniejsza (s. 150). Edukacja domowa stawia przed uczniami większe wymagania w zakresie samodyscypliny niż tradycyjna szkoła (s. 139)

Praca doktorska wskazuje na kierunek na doskonalenia uczenia (się), podkreślając/ uwzględniając ważne aspekty dla dzisiejszego ucznia: elastyczność / blokowe uczenie się / zarządzanie organizacją edukacyjnej codzienności / adaptowanie narzędzi do indywidualnych potrzeb. Niosą one wartość informacyjną dla zwolenników jak ED, tak i i szkoły tradycyjnej.

Doktorantka podaje rekomendacje dla uczniów zainteresowanych edukacją domową, ich rodziców/opiekunów prawnych oraz nauczycieli-egzaminatorów (rozdział 7). Rozbudowane rekomendacje ogarniają konkretne pytania do refleksji, zapobiegające impulsywnym decyzjom. Warto zaznaczyć, że tu Autorka przemawia z perspektywy wykonawcy wielu ról społecznych (egzaminator/ badacz / rodzic). I to wielobarwne doświadczenie pozwala na sformułowanie rekomendacji życzliwych, obiektywnych, zarówno konkretnych, jak i obszernych z perspektywy omawianych aspektów. Ten praktyczny aspekt pracy doktorskiej jest cenny ze względu na to, że obejmuje wielu adresatów – mimo tego, że uczeń jest badany, jego rodzice i nawet nauczyciele otrzymują konkretne porady, gdyż tylko wszyscy razem współpracując mogą osiągnąć lepsze rezultaty. W mojej ocenie te wieloaspektowe, uwzględniające wielu subiektów, rekomendacje stanowią niezaprzeczalną wartość pracy.

Strona formalna i językowa pracy

Praca spełnia wymogi formalnej redakcji tekstu i części graficznej. Naukowy styl pracy też przyczynił się do pozytywnego jej odbioru. Szczere gratuluję Autorce, która to „władza piórem”: tekst jest zrozumiały, myśl kontynuowana celowo i efektywnie, bez powtórzeń, przerywań czy przeskoków.

Autorka wykorzystała łącznie 476 źródeł, z czego 10 to akty prawne, a 100 to źródła internetowe.

Jednak w rozdziale 7 styl naukowy jest mieszany ze stylem publicystycznym (npr., Od czego zacząć? O czym warto pamiętać?). Uważam, że mimo tego, że jest on orientowany na praktyka (ucznia / rodzica/ egzaminatora) w dalszym ciągu należało utrzymać styl naukowy. Uważam też, że podrozdziały „Warto przeczytać” stanowiące spis lektury pomocnej należałoby podać jako Załączniki, gdyż zawierają tylko krótkie streszczenia (adnotacje), motywujące do czytania, nie ma tu już analizy treści. Jednak bardzo gratuluję podjęcia się tej funkcji pomocniczej – odebrania [wśród tak wielu] i uzasadnienia wybranej lektury.

Pytania do autora rozprawy

Aktualny temat ED publicznie jest omawiany w formie debaty, zawierającej argumenty PRO i KONTR, przy czym wszechstronne poznanie zjawiska, i szczegółowa dyskusja obejmuje też „krytyczne” rozpatrzenie każdego typu argumentów. Po przeczytaniu dysertacji powstaje uczucie „wycofania się autorki” z tego typu debaty. Mgr Justyna Pawlak krok po kroku uzasadniając pozycję PRO nie podejmuje się omówieniu/ zaprzeczeniu /„krytyki” argumentów KONTR. Jednak trzeba zaznaczyć, że autorka nie mało uwagi poświęca omówieniu kontrargumentu – twierdzącemu, że edukowane domowo dziecko jest skazane na alienację ze względu na ograniczone kontakty ze środowiskiem rówieśniczym. I taka pozycja jest dosyć jasna w kontekście otrzymanych badań – omawiane aspekty wprawdzie mają być interpretowane pozytywnie. Toteż stawianym pytaniem nawiązuję do obawy przed możliwością nadużyć roli rodziców / opiekunów: **jakie są możliwe wyznaczniki i też pod czyją odpowiedzialnością staje się zabezpieczenie praw dziecka do nauki**, który w sytuacji nauczania domowego jest w większej mierze uzależniony jak od nastawień wartościowych (attitudes), tak i od możliwości finansowej rodzica (opiekuna). Poznani przez autorkę podczas badań rodzice towarzyszyli swoim dzieciom w procesie uczenia się. A jak nie ma wsparcia? A jak rodzice preferują nauczanie domowe mając swe cele, ignorujące potrzeby dziecka?

teRekomendacje podane w rozdziale 7 nie ograniczają się do rekomendacji dla dziecka i rodzica. Doświadczenie Autorki jako egzaminatora i badacza upoważnia do porad dla egzaminatorów. Toteż powstaje pytanie, co **wstrzymało Autorkę od poruszenia tematu egzaminu w czasie przeprowadzenia wywiadów**. Gdyż doświadczenia egzaminatora można byłoby dopełnić „wiedzą“/ spostrzeżeniami tych, co doświadczyli ten egzamin – organizowanie egzaminu z perspektywy domowo edukowanych uczniów. Byłby to bardzo ciekawy aspekt rzeczywistości ED – (nie)zadowolenie z osiągnięć odbierany przez relację z egzaminującym dorosłym.

Jak Pani ocenia z perspektywy badacza (i też nauczyciela-egzaminatora) dzisiejsze kryteria oceny osiągnięć ucznia edukowanego domowo? Czy jest coś, co w kontekście ED należałoby przewartościować w systemie oceniania, tak też go udoskonalać? Zadając to pytanie mam świadomość, że osiągnięcia nie były tu obiektem badawczym, ale praca budzi wiele przemyśleń i to też jest duży walor tej rozprawy.

Komentarze do publikacji autora

Na podstawie tekstu pracy doktorskiej i wykazu wykorzystanych źródeł widać, że mgr Justyna Pawlak jest autorką części pt. *Rodzic-edukator pod lupą. O rodzicach dzieci w edukacji domowej z perspektywy nauczycieli-egzaminatorów*, artykułu w publikowanej w 2020 r. monografii pod redakcją Ogrodzkiej-Mazur E., Szuścik U., Oeszlaeger-Kosturek B. [*Edukacja Małego Dziecka, Pedagogika zmiany w edukacji dziecka. Teoria – badania – praktyka w działaniach międzyedukacyjnych*], wydanej w Krakowie przez Oficyna Wydawnicza Impuls.

Rolę rodzina edukatora omówiła w publikacji p.t. *Rodzic w roli nauczyciela, czyli o organizacji procesu kształcenia i wychowania z perspektywy rodziców uczących swoje dzieci w domach*, publikowanej w r. 2021 w 34 numerze *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*.

Natomiast edukację domową z perspektywy rodziców przedstawiła dla publiczności w artykule pt. *W poszukiwaniu lepszych możliwości kształcenia dla własnego dziecka. Edukacja domowa z perspektywy rodziców*, opublikowanym w 2020 r. w pierwszym numerze „Przeglądu Pedagogicznego”.

Publikacje świadczą o systematyczności wykonywanej pracy – ciągłość studiowania tematu i przemyślanie rezultatów, omawiając je w publikacjach pozwoliły na wglębnienie się i aktywny udział w debacie naukowej na temat nauczania domowego.

Wnioski

Przedstawiona rozprawa doktorska jest udanym profesjonalnym studium, które ukazuje kompetencje autorki do przeprowadzenia badania, a następnie zaproponowania rozwiązań problemu w oparciu o teoretyczną analizę źródeł pierwotnych i własne badanie empiryczne. Pod względem formalnym praca jest dobrze skonstruowana i w całości dotyczy zapowiedzianej w tytule problematyki. Fenomen nauczania domowego został rozpoznany i zgłębiany przez pryzmat percepcji ucznia edukowanego w domu. Odśłonił specyfikę funkcjonowania uczniów w świecie ich doświadczenia. W efekcie powstał kapitalny materiał pozwalający lepiej poznać i zrozumieć ED z perspektywy uczniów.

Uwzględniając powyższe uważam, że recenzowana dysertacja pt. „Szkola w domu? Funkcjonowanie oraz socjalizacja młodzieży edukowanej domowo” odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim, przewidzianym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r., poz. 574 ze zm.) a więc prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie Pedagogika wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i w sposób oryginalny rozwiązuje problem naukowy, w związku z czym wnoszę o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Recenzowana dysertacja przedstawia temat aktualny dla teorii i praktyki pedagogicznej. Upowszechnienie materiału badawczego opartego na perpektywie ucznia edukowanego domowo, byłoby użyteczne dla refleksji nauczycieli, rodziców, i też uczniów o znaczeniu edukacji domowej zarówno w życiu jednostkowym, jak i społecznym. Toteż rekomenduję pracę do opublikowania.

Po pomyślnej obronie rozprawy doktorskiej rekomenduję nadanie kandydatowi stopnia doktora.

Wilno
2025-02-28

Prof. Dr. Grażyna Cziuladzenie